

DAMAD İBRAHİM PAŞA DEVRİNDE LÂLE *

M. Münir Aktepe

Kitabeli elmas-pare

F. 30 Akçe

Sübaşı, Osman Efendi, Kethüda-zâde¹, İmam Salih Efendi gibi bir çok kimselerin elmas-pareleri arasında, Kitabeli elmas-pare diye şöhret bulan Süleyman Ağa'nın lâlesi, *dü-rengi cevizi ve beyaz ile döner, bün beyaz, fitilleri mor tohum hanesiyle beraber kitabeleri lisanü's-sevri çiçeği renginde tahrirli ve dışarısından hissolunur* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 5, aynı yer).

Yed-i beyza

F. 30 Akçe

Mehmed Aşki Efendi, bu lâleyi, **sarı fitilli, hoş eda, beyazdır** diye târif eder ve tohumunun Tophaneli Hafız Efendi'ye mahsus olduğunu söyler (Bk. *Mi'yarü'l-ezhar*, s. 149, Ali Emiri, Ef. tabiiye kısmı No. 165).

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da ise, sadece ismi mukayyed olup, Kavukçu'nun tohumu olduğu yazılıdır (s. 100, aynı yer, No. 164).

Nesiba Efendi bu lâle için şu beyti söylemiştir :

*Ehl-i inkâra bu şükûfe seza
Gösterirse eğer Yed-i beyza*

Zer-efşan

F. 30 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da, sadece, bu lâlenin tohumunu, Şeyh Efendi'nin yetiştirdiği yazılıdır (Bk. s. 36).

* Bu makalenin baş kısmı, *Tarih Dergisi*, cild IV, sayı 7 de çıkmıştır.

¹ 1139 (1726/27) senesinde İstanbul kadılığından ma'zûl Kethüda-zâde Mehmed Efendi olması kuvvetle muhtemeldir (Mehmed Şem'i, *Esmarü't tevârih*, İstanbul 1295, s. 199).

Âlü'l-âl

F. 30 Akçe

Bu lâlenin yek-rengi al-ı sahîh, dü-rengi beyaz ve cevizi ile döner, bün beyaz-ı sahîh, fitilleri sarı, tohum hanesinden kısadır. Yaprakları hançerî yüksek ve beraber, endamı Feyzî gibidir. Kitabesizdir. İlk olarak tohumunu elde eden ise Süleyman Ağa'dır (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 55, aynı yer).

Ziver-bahş

F. 30 Akçe

Kavukçu'nun yetiştirmiş olduğu bir çok tohumlardan biridir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 38, aynı yer).

Nize-i gül-reng

F. 30 Akçe

Küçük Hacı Ahmed'in tohumu olup, yek-rengi koyu gül-reng, beyaz ve bün gayet temiz ve nazif ve beyaz, kitabesizdir ve Pabuçcu yolundadır. Fitilleri sarı ve tohum boyundan uzun, yaprakları tamamlıkda Feyz müşabihinden iyidir. Biraz kısa olsa Feyz müşabihî gibi olur (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 97).

Ferah-nümâ

F. 30 Akçe

Osman Efendinin tohumudur. Yek-rengi tatlı gül-reng, dü-rengi bir miktar koyulanır, beyazla döner, yaprakları hançerî ve beraber ve uçları beyazdır. Pâyin beyaz-ı sahîh harici Adım gibi fitilleri sarı tohumuyla beraber mevzun ve matbu'dur (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 61, aynı yer).

Naz-dâr

F. 30 Akçe

Bu dahi Osman Efendi'nin tohumudur. Yek-rengi açık gül-günî, yaprakları beraber ve ince, fitileleri sarı, pâyin beyaz-ı sahîhdir ve kitabesizdir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 87).

Naz-dâr yolunda al

F. 30 Akçe

Mezkûr lâle dahi Osman Efendi tarafından yetiştirilmiştir.

Yek-rengi al, dü-rengi nebati ile televvün eder. Yaprakları beraber, fitileleri sarı, kitabeleri dışarı yapraklarında sarı ve aşikâr iç yapraklarında hafidir ve pâyin nebattir

Gonceler olsa acebmi pây-mâl
Nev-şüküfte Naz-dâr yolunda âl

(Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 87).

Adım

F. 30 Akçe

İki tane Adım vardır. Eiri Tophaneli-zâde'nin, Adımü'l-akran'ı, diğeri ise Osman Efendi'nin Adımü'n-nazîr'idir. Lâkin Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da, esas itibariyle Osman Efendi'nin Adımü'n-nazîr'i Adım diye kayıtlı olup şöyle tavsif ediliyor. Yek-rengi açık cevizi, pâyin beyaz, fitilleri sarı bergleri içleri kemter.... kitabeleri üç berginde haft lajverât (s. 57).

Simin-i beden

F. 30 Akçe

Biri Süleyman Ağa'nın diğeri Kavukçu'nun olmak üzere iki tane bu isimde lâle vardır. Süleyman Ağa'nın Simininin rengi, gayetü'l-gaye beyaz-ı sahîh, fitileleri küçük kibritî ve tohumundan yüksek ve hilâliye yakın ince, rişteleri uzun ve beyaz-ı sahîhdir. Bergleri bârik ve beraber tiğleri zir-i miyanından keşidedir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 45).

Muhammedî güvez (?)

F. 30 Akçe

Süleyman Ağa'nın tohumudur. Tavsifi hakkında hiç bir kayıda tesadüf edilemedi (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 78).

Ser-tîz

F. 30 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul isimli risaleye nazaran Sübaşı tohumudur. Ayrıca bir de bunun, Ser-tîz müşabihî diye başka bir lâlesi daha vardır. Ser-tîz'in rengi... kırmızıdır, yaprakları badamî ve beraber, yüksek, fakat iç yapraklarında milleri bellidir.

Tiğleri balâsı miyanından keşide, fitilleri koyu mor tohum hanesinden iki misli yüksek, rişteleri sarı, kitabeleri altı yaprağında serv gibi badamî, pâyin dibi sarıdır ve Gülşen-efruz gibidir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 42).

Nâzende al F. 30 Akçe

Kavukçu tarafından elde edilen bir tohumdur. Hakkında fazla tafsilât yoktur (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 87*).

Cihan-bezedir F. 30 Akçe

Bu lâlenin evsafa ve kimin tohumu olduğuna dâir hiç bir kayıd bulamadık.

Vasat-ı turuncî F. 30 Akçe

Tabib Mehmed Aşkî Efendi, Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devrinde yetiştiğini kaydettiği bu lâlenin ismi altına bir de Dihkanî kaydını koymuştur (Bk. *adı geçen eser, s. 8*). *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* risalesinde ise, tohumunun ilk defa Dihkanî-zâde tarafından yetiştirildiği, *renginin turuncî-i sâf, bünün sarı, fitilelerin sarı, berglerin haçerî ve ince olub dib tutmada hokkavarî puşide* bulunduğu yazılıdır. *Dü-rengi de sarı ile dönüb bir mikdar çengâldir* (s. 18, ayn. yer).

Kalaycı F. 30 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da doğrudan doğruya Kalaycı diye kayıtlı bir lâle mevcut değildir. Lâkin Kalaycı'nın² Kibrîtt-i Kalaycı namında bir lâlesi vardır ve şu evsafdadır: Rengi Fûrûzende'den rengin ve cilâdar bergleri bârik ve beraber tiğleri kitabeleri kendi renginden koyucadır ve bir mikdar diblice ve damanıdır ve endamı metanet üzredir (s. 67).

² Mehmed bin Ahmed, bu Kalaycı hakkında şunları yazmaktadır:

«Şüküfeciyanın bi-kararı, lâlectyanın bi-tihtiyarı sahib-i lâle-i kibrîtt-i merğub Kalaycı Hüseyin Beşedir. Eyyubî kibrîtt kurlangıc bundan şâyi'dir. Deli Süleyman'ın tohumu olmak üzere meroidir. Ser-efraz-ı Eyyubî dahi bundan şâyi'dir. Tohum Hamamcı (Mehmed) Çavaş'undur» (Netâyicü'l-eshar s. 86).

Çemen-ârâ F. 30 Akçe

Tabib Mehmed Aşkî Efendi, bu isimde bir lâlenin, Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devrinden evvel mevcut bulunan, bizde yetişmiş ilk lâleler meyanında olduğunu kaydeder (*adı geçen eser, s. 7*).

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da ise bu lâlenin sadece ismi yazılı olup kimin tarafından elde edildiği ve evsafa hakkında hiç bir şey yoktur (s. 20).

Ferah-âver F. 30 Akçe

Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devrinde elde edilmiş lâlelerden birinin ismidir (Bk. Tabib Mehmed Aşkî, *adı geçen eser, s. 8*).

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da bunun tohumunu yetiştiren lâlezarın ismi, Eyyubî Dede olarak gösterilmekte ve şöyle tavsif edilmektedir:

Rengi gülgün ala mâil ziyade beyaz ile mülevvendir, bergleri haçerî ve beraber ve barik tiğleri zir-i miyanından keşide fitilleri hurde sarı tohumundan kütah bi-kitabedir, bün sefid ve ince (s. 61).

Âlem-gir F. 30 Akçe

Bu lâlenin tohumunu ilk defa Birader-zâde³ elde etmiştir. *Yek-rengi koyu kırmızı, âmizîş ettikde la'li olur, bün beyaz ve incedir, kitabeleri nim lajverdî ve mor tahririli görünüyor. Fittileleri siyah, yaprakları ince ve iç yaprakları kısacadır* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 56*).

Cedid-turuncî-i Dihkanî F. 30 Akçe

Tabib Mehmed Aşkî Efendi'nin, *Takvimü'l-kibar fi Mi'yâri l-eshar*'ına nazaran, Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devrinde elde edilmiş lâlelerdendir (s. 8). *Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da* ise ismi Turuncî-i cedid şeklinde kayıtlı olup tohumunu Dihkanî-zâde'nin elde ettiği yazılıdır (s. 17).

³ Bu Birader-zâde'nin 1133 (1721) senesinde İstanbul kadılığı, 1141 (1728) de Anadolu kazaskerliği yapan Birader-zâde Mustafa Efendi olması kuvvetle muhtemeldir (Mehmed Şem'i, *Esmarû't-tevarih, s. 185*).

Âl-ı kebir-i Kethüda-zâde F. 30 Akçe

Kethüda-zâde'nin yetiştirdiği bu tohumun, *yek-rengi açık al, bün beyaz, yaprakları beraber, fitilleri mor, dü-rengi ayva-gülü ve beyaz ile döner. Kitabesizdir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 3, Ali Emîri, tabiiye kısmı, No. 164).*

Memduh F. 30 Akçe

Abdullah Çelebi'nin tohumudur. *Yek-rengi Tuhfe renginden açık cevizdir, pâyin beyaz, kitabeleri altı yaproğında koyu lajverdî ve mevzundur, fitilleri siyah, yaprakları ince ve beraber, döndükde kendi rengi koyulanır (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 83, Ali Emîri, tabiiye kısmı, No. 164).*

Bu isimde, Mehmed Aşkî Efendi'nin *Mi'yarül-ezhar*'ında da bir lâle mukayyed ise de, tohumunun Yedikuleli Hattat Esseyyid Abdülhalim Efendi tarafından elde edildiği yazılıdır. İhsan Bey bu lâle hakkında şu beyti söylemiştir:

*Nümâyişde bu lâle gonca-i cennetle tev'emdir
Değil makbul-i gülşen yalnız Memduh-ı âlemdir.*

(Bk. s. 129, Ali Emîri, tabiiye kısmı, No. 165).

Otuz akçe işaret olunan isimden bu mahalle gelince mecmu'u otuz akçedir.

Naz-perver F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'a nazaran, Beşiktaşlı Burak, Keresteci Ali Çelebi ve Lâlezari Abdullah Çelebi'ye âid olmak üzere üç tane Naz-perver isimli lâle vardır. Bunlardan Abdullah Çelebi'nin nazperveri bu vesikada ayrıca zikredilmiş olduğundan, geri kalan iki lâleden birinin bahis mevzuu naz-perver olması gerektir.

Keresteci Ali Çelebi'ye âid olan naz-perver şu şekilde tavsif olunmuştur:

Yek-rengi koyu nar çiçeği, bün nebatî fitilleri sarı, kitabeleri dışarı berglerinin tahrirli koyu zeytunî ve iç bergleri bi-kitabedir. Bergleri hançerî tiğleri nisfından döndükdür (s. 87, Ali Emîri, tabiiye kısmı, No. 164). Mehmed Aşkî Efendi, bir de Debbağ Ata-

ullah Efendi'nin, sarı fitilli, metin başlıklı Naz-perver'i olduğunu yazıyor (*Mi'yarül-ezhar*, s. 146, aynı yer, No. 165).

Mur-ı Salih F. 20 Akçe

İmam Salih Efendi'nin yetiştirdiği rengii mor bir lâledir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 84).

Nür-efza F. 20 Akçe

Kanlıcahı Ömer Efendi'nin, henüz açılmamış iken Ferah-efza'ya yakın olan bir lâlesidir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 92).

Sagar-Şinas F. 20 Akçe

Üsküdarî Mahmud Efendi'nin elde ettiği bir tohum olup tavsifi hakkında bir şey yoktur (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 39).

Tohm-ı benefşe F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da bu lâlenin Osman Efendi tarafından elde edildiği yazılmakta ve şöyle tavsif edilmektedir. *Yek-rengi koyu benefşe, pâyini beyaz, fitilleri siyah, kitabeleri şeş berginde lajverdî ve etrafında beyaz nişaneleri, bergleri içleri okadar barik değildir. Endam da Mülûkî'ye karibdir dü-rengde gâh kendi rengi ve gâh beyaz ile tahavvül eder, sakları hamrata mâildir (adı geçen eser, s. 15, aynı kütübhane).*

Dûd-ı dil-i İmam F. 20 Akçe

Bu lâlenin tohumunu 1138 (1725/26) senesinde Sultan Ahmed III. ikinci imamı Abdullah Efendi elde etmiştir *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 32.

Fâikü'l-akran F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da, 1137 (1724/25) senesinde zuhûr eden Kapudan Paşa'nın Fâik'ndan sonra kayıtlı bulunan bu lâlenin tohumunu ilk olarak elde eden Tophaneli-zâdedir. Mezkûr

lâlenin evsafı ise şöyledir. *Dü-rengi ala mâil kırmızı ve beyaz ile mülevven yaprakları beraber ve ince, kitabeleri çifte ve altı yaprağında aynı seviyede, serv gibi bâlâsı lajverdî, fitilleri mor tohumu ile beraber kitabe mora mâil nebatî, pâyin beyazdır, endam Yıldız-zâde⁴ Feridî yolunda ve rengi zîşân rengindedir.*

Arus-ı gülşen

F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da (s. 58) sadece ismine tesadüf ettiğimiz bu lâle hakkında, Mehmed Aşkî Efendi'nin Mi'garü'l-ehar'ında şu kayıtlar mevcuttur. Hakkâk İbrahim Çelebi'nin tohumudur. Mor fitilli, cevîzî nebatî ile mülevven, metin ve mücellâ, câm-ı feraha müşabih, âlâ mutavassıttır.

Bu lâle için İhsan Efendi şu beyti söylemiştir:

*Buyur sûr-ı baharı kıl temaşa ey gül-i handan
Arus-ı gülşeni zignetledi meşşâta-i deveran*

(s. 101, Ali Emîrî, tabiiye kısmı, No. 165).

Nâhid

F. 20 Akçe

Osman Efendi'nin tohumudur. Ölümünden sonra, ilk defa Hazinedarı Attar Mustafa Çelebi'nin bahçesinde açmıştır. *Rengi beyaz, yaprakları hançerî, beraber ve incedir. Fitilleri kibrîttî, pâyin Kalaycı dîbi gibidir. Kitabeleri altı yaprağında da hafî ve kibrîttî olarak hissedilir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 88).*

Mur-ı Hacı Ahmed

F. 20 Akçe

Tedkik ettiğimiz lâle risaleleri içinde Mur-ı Hacı Ahmed isimli bir lâle yoktur. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da Berber Elhac*

⁴ *Müşkil-güşây-ı umur-ı evkaf, s'ad-sitare ve ma'murü'l-etrof ser çeşme-i şükûfe perveran-ı asr, gûside-i kâr-azmude-i dehr, şem'i cem'i küttab* Yıldız zâde Mehmed Efendi eski çiçekçilerden olup beş aded zerrin ile bir çok lâle-i rumî yetiştirmiştir. 1110 senesi Şaban'ının Berat gecesi (Şubat 1699) vefat edip Silivrikapı haricinde medfundur (Mehmed bin Ahmed, *Netayicü'l-ehar*, s. 110/12).

Ahmed Efendi'ye mahsus bir Mur-ı Berber vardır ki, bunun Mur-ı Hacı Ahmed olması kuvvetle muhtemeldir. Anlaşıyor ki, Berber Elhac Ahmed Efendi, mor bir lâle elde etmiş, vesikada ismine Mur-ı Hacı Ahmed, *adı geçen eserde* de Mur-ı Berber ismi verilmiştir (Bk. s. 84).

Hoş-büy-ı Sarrac

F. 20 Akçe

Kasımpaşalı Sarrac Hacı Mustafa Efendi'nin tohumudur. Anıkdî ve sarı ile karışık bir lâledir ve 1137 (1724/55) senesinde zuhûr etmiştir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 26, Ali Emîrî, tabiiye, 164).

Ser-firaz

F. 20 Akçe

Beşiktaşlı Elhac İbrahim Bey⁵ tohumu olup 1137 (1524/25) senesinde elde edilmiştir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 41).

Bâlâ-pervaz

F. 20 Akçe

Bu lâlenin tohumunu Sipahî Mehmed Ağa yetiştirmiştir. Fakat evsafı hakkında bir kayıt göremedik (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 7, aynı yer).

Nûr-ı ser

F. 20 Akçe

Bu lâle hakkında hiç bir kayda tesadüf edemedik.

Nûr-efşan

F. 20 Akçe

Şeyh Efendi'nin lâlelerindedir. 1135 (1722/23) de yetiştirilmiş olan bu lâle hakkında, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da* şu kayıd mevcuttur. *Beyaz ile mülevven, bülend, gül-reng lâledir. Evsafı mazbut olub iştibah olunmağla bir mahalle yazılmadı (s. 92).*

⁵ *Netayicü'l-ehar* müellifi Mehmed Efendi, Beşiktaşlı İbrahim Bey'in «*Muhlis-i ba-vefa, sadık-ı bi-rîya, sahib-i lâle-i Rumî ve memduhü'l-enam*» olduğunu kayıd ile kendilerinde altı aded lâle zuhûr etmiştir diyor. Bunlardan Müsellem-i âlem bir turuncî lâledir. Ser-firazın ismini Tezkereci Mehmed Efendi (bunun için bk. *adı geçen esr.*, s. 20 vd.) koymuştur. Gül-i mey-nûş, İ'zar-ı Yusuf-ı, Dilaviz-i şarabî, İbret-nüma isimleri ise Zeki Efendi'nindir (s. 11).

Ziyinet-efza

F. 20 Akçe

Sultan Ahmed III. devri lâlezarlarından Şeyh Efendi'nin tohumu olup tavsifi hakkında bir şey bulamadık (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 38).

Dil-sûz

F. 20 Akçe

Tabib Mehmed Aşki Efendi'nin yukarıda müteaddid def'alar ismi zikredilen eserinden (s. 7), Dil-sûz isimli bir lâlenin, Aziz Mahmud Hüdaî Efendi devrinden evvel yetiştirilmiş olduğunu öğreniyoruz. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da ise iki tane dil-sûz isimli lâle olup bunlardan biri Hattat Bekir Ağa, diğeri Osman Efendi tarafından yetiştirilmiştir ve Osman Efendi'nin Dil-sûzu mezkûr eserde şöyle tavsif olunmaktadır: *Dü-rengi leylâkî ve cevizî ile döner, pâyin beyaz, fitileleri siyaha karib ve tohum hanesiyle beraber kitabeleri badamî beneşe, bergleri hançerî ve barik ve beraber, rişteleri beyaz bâlâsî fitilli ile rengin* (s. 31).

Dil-güşa

F. 20 Akçe

Bu dahi Osman Efendi'nin tohumudur. Lâkin gekli hakkında bir şey bilemiyoruz (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 32).

Ziya yolunda al

F. 20 Akçe

Bu devrin meşhur lâlezarlarından Osman Efendi tarafından yetiştirilmiştir. *Yek-rengi lâ'liye karib al, dü-rengi kibritî ile döner. Yaprakları ince ve beraber, tiğleri zir-i miyanından keşide, fitilleri sarı ve tohum hanesinden yüksek, kitabeleri yek-renginde dışarısında, üç yaprağında siyaha karib hafif tahrirli kitabe müşahede olunub içleri kitabesizdir. Döndükde dışarıda dahi kitabeleri kalmaz, pâyin kibritî ve giriş bün dib çevirmede hokkavari nezakettidir* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 54).

Fürûzende

F. 20 Akçe

Sübaşı tohumu olup, rengi mücellâ kibritî ve kendi rengiyle kitabesi vardır. Yaprakları beraber bün Pabuçcu gibidir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 62).

Nize-i yakut-ı Sübaşı

F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da, iki tane Nize-i yakut isimli lâle kayıtlı olup, Tanburi-zâde'ye âid olanın evsafı yazılmış ve fakat Sübaşı'nunki hakkında bir kayıt konulmamıştır (s. 98).

Sirac-ı gülşen

F. 20 Akçe

Mehmed Aşki Efendi, bu lâlenin soğanının Aziz Mahmud Hüdaî Efendi devrinde zuhûr ettiğini yazar (*Takvimü'l-kibar fi Mi'yarü'l-ezhar*, s. 8). *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da ise, *yek-rengi haşkaşî, pâyin beyaz, kitabeleri altı yaprağında mavî badamî, fitilleri siyah, yaprakları hançerî ve beraber, döndükde beyaz ve cevizle dönen ve rişteleri olan bu lâlenin tohumunu ilk elde eden Hacı İsmail Efendidir*, diye mukayyedir (s. 41).

Nûr-ı bihişt

F. 20 Akçe

Üsküdarî İsmail Efendi tarafından elde edilmiş, *dü-rengi lâ'li ve beyaz ile mülevven yaprakları hançerî, beraber ve ince, kitabeleri çifte ve serûî, dış kısmı lâjverdî, derunu beyaz, fitilleri mor, rişteleri kitabesiyle rengin lâjverdî, bün Efrûz gibi olan bir lâlédîr* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 92).

Ruh-perver-i Hacı İsmail

F. 20 Akçe

Kayseriyeli Hacı İsmail Efendi'nin lâlesidir. *Rengi, Sarrac'ın renginden gül-reng, yaprakları hançerî ve badamî arasında ve beraber, tiğleri üst taraftan keşide, kitabeleri çifte ve lâjverdî ve araları mihrab gibi tulânî, fitilleri küçük mor, rişteleri fitilli ile aynı rengdedir* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 35).

Dil-şâd-ı mezbûr

F. 20 Akçe

Tedkik ettiğimiz lâle risalelerinden, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da üç tane Dil-şâd isimli lâle vardır. Fakat vesikada görülen Dil-şâd-ı mezbûr bunlardan birimidir değildir, bilemiyoruz.

İzar-ı Yusufî

F. 20 Akçe

Eyyublu Yusuf Efendi tohumudur. Bu lâlenin, *yek-rengi gayet gül-günî, bün beyaz, kitabeleri altı yaprağında dahi müsavi ve nim kitabedir. Fitilleri siyah, yaprakları ince ve beraber, bün Pabuçcu gibidir ve tiğleri miyanından keşidedir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 57).*

Mehmed b. Ahmed Efendi, bir de Beşiktaşlı İbrahim Bey'in İzar-ı Yusuf isimli lâlesi olduğunu kaydediyor (Bk. *Netayicü'l-ezhar*, s. 11, Ali Emîri tabiiye kısmı, No. 162).

Nize-i Yusufî

F. 20 Akçe

Tabib Mehmed Aşkı Efendi'nin *Takvimü'l-kibar fi Mi'gâ'ül-ezhar* adlı eserinde, bu lâlenin ismi (s. 7), bizde yetiştirilen ilk lâleler miyanında zikredilmektedir. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da ise, Nize-i Yusufî diye bir lâle yoktur; ancak Eyyubî Yusuf Efendi'nin, Nize-i Lâ'lin-i Yusufî diye bir lâlesi kayıtlıdır (s. 97).

Dil-şâd

F. 20 Akçe

Birader-zâde, Kayseriyeli Hacı İsmail ve Üsküdarî Mahmud Efendi-zâde Garik Mehmed Efendi olmak üzere üç kişinin yetiştirdiği Dil-şâd isimli lâle vardır. Bunlardan Birader-zâde'ye âid olanın, *yek-rengi açık ankıdı pâyin nebatî, fitilleri mor, kitabeleri açık neftî ve dışarıdan hissölünür, dış yapraklarında tam, iç yapraklarında nim; yaprakları ince ve ekseri beraber, tiğleri miyanından keşidedir. Hacı İsmail Efendinin ise, yek-rengi al gülgünî ve nebatî ve beyazla mülevvendir. Bادهu beyaz olur, yaprakları hançerî, ince ve beraber fitili kibritî tohumundan cüz'i kısaca, tiğleri sülsanî tiğ ve sülsî yaprakdır.*

Mahmud Efendi-zâde'nin yetiştirmiş olduğu lâlenin tavsifi hakkında ise bir şey göremedik (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 31).

Lâ'l-puş

F. 20 Akçe

Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devri lâlelerinden olduğunu, Tabib Mehmed Aşkı Efendi'nin adı geçen eserinden öğrenmekteyiz

(s. 8). *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da ise, bunun, Kazzaz İbrahim Çelebi'nin tohumu olduğu kayıtlıdır (s. 75).

Büyük al

F. 20 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul isimli risaleye göre iki tane Büyük al vardır. Bunlardan biri Eyyublu Davud Paşa-zâde Süleyman Bey'in⁶, diğeri de Şeyh Efendi'nindir. Mezkûr esere nazaran Davud Paşa-zâde'ninki şu evsafdadır. *Dü-rengi açık gül-günî ve açık nebatî ile mülevven, bergleri gayetü'l-gaye bârik ve beraber, açık nebatî, fitilleri koyu kibritî tohumundan bâlâter, rişteleri bün beyaz ve bi-kitabedir ve tiğleri sülsî kitabe çevirüb sülsanî tiğdir (s. 11, aynı yer).*

Nize-i yakut-i Tanburî

F. 20 Akçe

İsminden de anlaşılacağı veçhile Tanburî-zâde'nindir. *Yek-rengi yakut rengi olub, dü-rengi kendi rengi ve beyaz ile televvün eder. Pâyin beyaz, fitilleri mor ve tohum hanesiyle beraber, yaprakları ince ve birbirine müsavidir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 98).*

Al-ı kebir-i Dihkanî

F. 20 Akçe

Bu tohumun Dihkanî-zâde tarafından elde edilmiş olduğunu, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'dan öğreniyoruz (s. 3, Ali Emîri, tabiiye kısmı, No. 164).

Nar-çiçeği

F. 20 Akçe

Nar-çiçeği ismini taşıyan iki lâle olduğunu ve bunlardan birini Kethüda-zâde'nin, diğeri de Eyyublu Dede'nin yetiştirdiği-

⁶ Davud Paşa-zâde Süleyman Bey hakkında *Netayicü'l-ezhar*'da şu kayıtlı mevcuttur. *Nesli âl-i Osman nebire-i Sultan Murad Han emir-i merdan-ı erbab-ı melâhat esir-i meydan-ı ashab-ı zârafet sahib-tohm Davud Paşa-zâde merham Süleyman Bey... Bunlar dahi sahib-tohm olub üç aded zerrine nâil olmuşlardır ve on bir aded lâle-i rumîleri vardır Bin doksan beşde azm-i beka edüb Hazret-i Eyyub'da camî-i şerifin mîhrabı önünde defn olunmuşdur (s. 43).*

ni *Defter-i lâleazar-ı İstanbul* adlı risaleden öğreniyoruz (s. 5-6, aynı yer). Bunlardan Kethüda-zâde'nin Nar-çiçeği isimli lâlesinin, *yek-rengi ünnabiğe yakın kırmızı nev'indedir. Yaprakları badamî, içleri bir mikdar kısadır. Fitilleri siyaha yakın mor, kitabeleri mavi tiğleri üst kısmından çıkmaktadır* (s. 5). Diğerinin ise tarifi yoktur.

Himmet-zâde F. 20 Akçe

Himmet Efendi-zâde Şeyh Elhac Abdullah Efendi'nin tohumudur. Mehmed b. Ahmed Efendi, *Netayicü'l-ezhar*'ında, bu lâleye Himmet-zâde Alacası ismi verildiğini, kırmızı rengde Girid lâlesi olduğunu ve ismini bizzat tohum sahibinin koymuş bulunduğunu kaydeder (s. 109). Diğer risalelerde bu lâle hakkında hiç bir izahat yoktur.

Mülükâne F. 20 Akçe

Kalaycı Hüseyin Beşe'nin yetiştirdiği bir lâledir. Evsafı hakkında tafsilât yoktur (Bk. *Defter-i lâleazar-ı İstanbul*, s. 82 ve 2 No. lu nota).

Ferah-dil F. 20 Akçe

Defter-i lâleazar-ı İstanbul'da, Eyyublu Yusuf Efendi'nin Ferah-bahş isimli lâlesinden bahs edilirken, «*Ferah-dil deyu ma'ruf olan tohumudur ki ismini tebdil etti*» kaydını görüyoruz. Demek oluyor ki bu tebdil narh listesinin tanzimi tarihinden sonra vuku bulmuştur. Eski Ferah-dil, yeni Ferah-bahş ise, mezkûr eserde şöyle tavsif olunuyor:

Rengi açık cevizi, ziyade beyaz ile âmizîş eder, bergleri narik ve beraber ve sertiz, tiğleri sülsanî tiğ keşide ve sülsü kitabe çevirüb bi-kitabedir. Fitilleri hurde sarı ve tohum hanesiyle beraber, rişteleri sepid girift bün dib tutmada Tab-âver tavrındadır (s. 61).

Şeh-levend F. 20 Akçe

Sübaşı tohumudur. *Yek-rengi gül-güni, dü-rengi kendi rengi lâ'li veya beyaz iledir. Yaprakları hançerî, içleri cüz'i kısa,*

tiğleri üst tarafından çıkmaktadır. Pâyin derunu ve harici beyazdır, kitabesizdir. Fitileleri sarı olub dü-rengi yek-renginden âlâdır (*Defter-i lâleazar-ı İstanbul*, s. 50).

Nev-âmed F. 20 Akçe

1137 senesinde Mahmud Efendi tarafından yetiştirilmiştir. Evsafı hakkında başka bir şey bulamadık (*Defter-i lâleazar-ı İstanbul*, s. 91).

Safa-perver F. 20 Akçe

Defter-i lâleazar-ı İstanbul'da, sadece ismi mukayyed olup kimin tohumu olduğu ve evsafı hakkında bir şey yazılı değildir (s. 52). Diğer risalelerde de buna dâir bir şey görülemez.

Naz-bu F. 20 Akçe

Hacı Molla'nın tohumudur. Evsafı hakkında lâle risalelerinde bir kayda tesadüf edemedik (Bk. *Defter-i lâleazar-ı İstanbul*, s. 87).

Ruh-ı dilber F. 20 Akçe

İstakozî al rengde olan bu lâlenin tohumunu Mehmed Ali isminde biri elde etmiştir. Bu zatın 1135 (1722/23) de yetiştirdiği diğer bir lâlenin ismi ise Dil-pesend'dir (Bk. *Defter-i lâleazar-ı İstanbul*, s. 29 ve 33).

Meclis-ârâ F. 20 Akçe

Defter-i lâleazar-ı İstanbul'da, iki tane Meclis-ârâ olup bunlardan birinin tohumunu yetiştiren Süleyman Ağa'dır. Diğerinin ise lâlezarî meçhuldür. Süleyman Ağa'nın, Meclis-ârâ isimli lâlesinin tavsifi için mezkûr eserde şu kayıtları görüyoruz:

Yek-rengi koyu gül-reng, bün beyaz, bergleri hançerî, yek-reng geldikde taşra bergleri cüz'i, içlerine galib gelür, kitabeleri şes berginde lisanü's-sevr çiçeği renginde çifte kitabeli olub iç bergleri mücellâdır. Fitileleri mora döndükde rengi koyulanub bir mikdar beyaz ile döner... İşbu Meclis-ârâ'nın 1135 senesinde tekrar müşahede ve dekağık-ı evsafı pervizen-i hayalde mutalea olun-

dukda tezyin-i rişte mestur olan lüle-i ârâyiş hüsnidir ki rengi açık cevizi kitabeleri mavi çifte, dibi beyaz, fitilli mor, tohum hanesinden berter beyaz-ı sahih ile tahvil eder.

Necib

F. 20 Akçe

Bu lüle hakkında risalelerde hiç bir kayıd görmedik.

Mir'at-ı cihan

F. 20 Akçe

Aksaraylı İmam-zâde tohumudur. *Yek-rengi elmas, dü-rengi ayva gülü ile mülevven, yaprakları hançeri ve ince, birbirine müsavi, tiğleri zir-i miyanından keşide, fitileleri siyah ve küçük ve tohumuyle beraber, rişterleri sincabi, kitabeleri kendi renginde servidir. Bün incedir (Defter-i lülezar-ı İstanbul, s. 78).*

Mir'at-ı Halim

F. 20 Akçe

Hâşim Çelebi b. Abdülhalim Üsküdarî'nin tohumudur (*Defter-i lülezar-ı İstanbul, s. 78*).

Yirmi akçe işaret olunan isimlerden bu mahalle gelince mecmu'u yirmişer akçedir.

Şir-i nigâr

F. 15 Akçe

Süleyman Ağa'nın elde ettiği bir tohum olup, *dü-rengi koyu al ve beyaz-ı sahih ile dönüb uçları beyazlaşır. Bün ince beyaz, fitileleri sarı tohum hanesiyle beraber, yaprakları geniş hançeri ve mevzun, inceliği uçlarına yakındır. Tiğleri üst kısımdan çıkar. Kitabesizdir. Yek-rengi al ve beyaz-ı sahih ile döndükde müzeyyen nakışlı ve dil-ârâdır (Defter-i lülezar-ı İstanbul, s. 50).*

Mestane

F. 15 Akçe

Defter-i lülezar-ı İstanbul'da şöyle târif olunmaktadır:

Vasf-ı reng-i şarab-ı Mestane

Yek-rengi açık şarabîdir, bergleri, iç bergleri bir mikdar nakısdır, bün ve dib gizlice beyazdır. Bi-kitabedir. Fitilleri siyah, rişterleri döndükde beyaz ile döner, Süleyman Ağa'nın zabtı üzre rengi cevizi, dib beyaz, fitilli mor ve âlâdır. Birader-zâde pesen-didesi ile bir oldu. Tohumunu yetiştiren ise Süleyman Ağa'dır (adı geçen eser, s. 79).

Câzib

F. 15 Akçe

Tabib Mehmed Aşkî Efendi'ye göre, Aziz Mahmud Hüdâî Efendi devrinden evvel zuhûr etmiştir (Bk. *Takvîmü'l-kibar fi Mi'yarî'l-ezhar*, s. 7).

Defter-i lülezar-ı İstanbul'da ise, bu lülenin soğanını Süleyman Ağa'nın yetiştirdiği yazılıdır (s. 19, aynı kütübhane).

Pabuçcu

F. 15 Akçe

Cevad Rüşdi Bey, Pabuçcu lülesi namiyle meşhur olan bu lülenin mübdi'i Pabuçcu Mehmed Efendi olup, bu zat, tohumlarını babası Hacı Ali'den almış, kendisinde açdıktan sonra onlara isim koymuşdur diyor (*Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, senè 1, cild 2; 19 Mayıs 1917, No. 29, sahife 61).

XVII. asrın ikinci yarısıyla XVIII. asrın başlarında yaşayan şüküfecilerin hâl-tercümelerine dâir bir eser yazmış bulunan Ahmed b. Mehmed Efendi, her ne kadar mezkûr Mehmed Çelebi'nin hayatı için bir kısım ayırmamış ise de, Piri Paşa-zâde Esseyid Mehmed Bey'den bahsederken 1110 (1699) tarihlerinde Pabuçcu Mehmed Çelebi'nin ölü olduğunu kaydeder (*Netayicü'l-ezhar*, s. 19). Diğer taraftan, mezkûr eserde, Kasımpaşalı Pabuçcu Mustafa Çelebi diye, Büyük Pabuçcu ve Küçük Pabuçcu lülelerinin sahibi diğer bir şahıs daha görmekteyiz (s. 18).

Şivekâr

F. 15 Akçe

Keresteci Ali Çelebi, Sübaşı ve Ramazan Kapdan-zâde'ye⁷

⁷ *Netayicü'l-ezhar* müellifi Mehmed b. Ahmed, Ramazan Kapdan-zâde Mustafa Ağa hakkında şunları yazmaktadır: *'Ahsenü't-tav' ... zarif ve ârif erbab-ı ešharın mümtazı ašhab-ı ešcarın serfirazı sahib-i tohum-i lüle ve fariğ ve âzade*

âid olmak üzere üç tane Şivekâr isimli lâle görüyoruz (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 51). Lâkin hiç biri hakkında tafsilât yoktur.

Mülûkî

F. 15 Akçe

Hacı Ali-zâde'nin ve Hamamcı Mehmed Çavuş'un⁸ olmak üzere, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* isimli risalede, iki tane, Mülûkî namıyla mukayyed lâle vardır. Bunlardan Hamamcı'nın mülûkîsi hakkında mezkûr eserde şu izahat mevcuttur: *Aşçı Şaban deyû ma'ruf lâledir ki Eyyubî aşçı Şaban'da şöret verüb tohum Çavuşundur* (s. 82).

Ser-âmed

F. 15 Akçe

Üsküdarî Mahmud Efendi'nin yetiştirdiği muhtelif cins lâlelerden bir diğeridir. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da bu lâle hakkında hiç bir kayda tesadüf edemedik (Bk. s. 41).

Tuhfe

F. 15 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da Tuhfetü'l-uşşak veya sadece Tuhfe ismini alan bu lâle, Osman Efendi tarafından yetiştirilmiş, *yek-rengi kırmızı nev'inden ünnabîye yakın, ruh perverden küşadedir. Bün beyaza karib nebatîdir. Fitilleri mor, kitabeleri altı yaprağında siyaha yakın mor badamîdir. Yaprakları beraber ve badamîye karibdir ve kitabelerinin rengi dışarıtsından his olunmaz* (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 15).

Mustafa Ağa Ramazan Kapudan-zâde dokuz aded rumî lâleye nâildir Gül-reng-i mezbûr, Şehnaz-ı mezbûr, Beyaz ceviz, Şarabî ve Şivekâr. Bu isim Murad Paşa-zâde'nindir. Bin güz on bir Şabanının yekşenbih (24 Ocak 1700) de vefat etmiştir. Kasımpaşa mezarlığında Kanlı Kozlarda pâ-nihode i taht-ı serir olmaşdur (s. 45, aynı yer).

⁸ XVII. asrın sonlarıyla XVIII. asrın başlarında, Hamamcı Mehmed Çavuş, Hamamcı-zâde Mehmed Çelebi, Hamamcı Hasan Efendi namıyla ma'ruf, çiçekle istigal eden üç şahıs görüyoruz. Bunlardan, «*sahib-i âsar-ı kestere-i ezhar, nâil-i güzide-i esmar ve eşcar-ı lâle-i rumîde malik dâhime*» diye tavsif olunan Mehmed Çavuş 18 aded rumî lâle yetiştirmiştir. Sultan-ı Cihan, Sultan-ı Cihan müşabihî, Kızıl Kırkağaç, Nûru'l-ayn, Mor-ı kebir, Mor-ı sagir, Tohum-ı şirin, Al-ı şirin, Ruy-i nigâr, Sultanî, Mülûkî, Gül-reng bunlarıdır. 1100 (1688 — 1689) de vefat etmiştir (Mehmed b. Ahmed, *Netayicü'l ezhar*, s. 83).

Pesendîde-i Pastırmacı

F. 15 Akçe

İsminden de anlaşılacağı veçhile, Pastırmacı'nın Pesendîde'sidir ve Süleyman Ağa'nın Mestane'sine müşabihdir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 9).

Behcet-efza

F. 15 Akçe

1193 (1779) senesi başlarına kadar mevcut bulunan lâlelerin isimlerini muhtevî Tabib Mehmed Aşkî Efendi'nin *Mi'yarü'l-ezhar* adlı eserinde, tohumu, Çelebiler tarafından yetiştirilmiş olarak gösterilen *mor fitilli, ünnabîyü'l-levn koyu nebatî ile mülevven, metin ve mücellâ, boyu uzun, levendane, edası mutavassıt Behcet efza* isimli bir lâle vardır (s. 24, Ali Emîrî tabiiye kıs., No. 165).

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da da, aynı ismi taşıyan ve fakat tohumu Üsküdarî Mahmud Efendi tarafından yetiştirilmiş diğer bir lâle görüyoruz (Bk. s. 12, aynı yer).

Çırağ-ı gülşen

F. 15 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da, ancak bu lâlenin tohumunu Hacı İsmail Efendi'nin elde ettiği yazılıdır. Hakkında başka bir kayda tesadüf olunamadı (s. 20, aynı kütübhane).

Necm-i seher

F. 15 Akçe

Dihkanî tohumudur, evsafı mukayyed değildir (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 89).

Âlem-nümâ

F. 15 Akçe

Üsküdarlı Mahmud Efendi de zuhur etmiştir. Evsafı hakkında hiç bir kayda tesadüf edilemedi (*Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 57).

Mir'at-ı ruh

F. 15 Akçe

Aksaraylı İmam-zâde tarafından yetiştirilen lâlelerden bir tanesidir. Evsafı hakkında şu kayıtları görüyoruz.

Peyker-i hüsn-i letafet pertev Mir'at-ı ruh

Rengi cevizi, bergleri hançeri ve beraber ve nezaketlidir. Tiğ-leri zîr-i miyanından keşide fitili nîli mor ve tohum hanesigle beraber rişteleri sarı bün sarı kitabeleri nim hafî ve mordur (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 78).

Nize-i sîm

F. 15 Akçe

Tanburi-zâde Eyyubî Mustafa Çelebi'nin tohumudur. Şekli hakkında *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da hiç bir kayda tesadüf edemedik (s. 96, aynı yer). Yalnız bu ismi Piri Paşa-zâde Esseyid Mehmed Bey (El-Cemâli) nin koyduğunu biliyoruz (Bk. Mehmed b. Ahmed, *Netayicü'l-ezhar*, s. 19, 60).

Feyz-i Sâni'

F. 15 Akçe

Defter-i lâlezar-ı İstanbul'da iki aded Feyz-i Sâni' isimli lâle vardır. Biri Sübaşı'nın, diğeri Süleyman Ağa'nındır. Fakat hiç biri tavsif olunmamıştır (s. 64).

On beşer akçe işaret olunan isimden bu mahalle gelice memcu'u on beşer akçedir.

Çemen-zîb

F. 10 Akçe

Dört tane Çemen-zîb isimli lâle vardır. Bunlardan biri Damadzâde Efendi'nin, diğeri Fındıklılı Bekir Ağa'nın, bir diğeri Süleyman Ağa'nın, sonuncusu ise Şeyh Seyyid Abdussamed Efendi'nindir. Fakat gördüğümüz lâle risalelerinde hiç birinin tavsifi yoktur. Ancak tohum sahiblerinin isimleri için bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 21.

Dürre

F. 10 Akçe

Süleyman Ağa'da zuhûr eden bu lâlenin, *renge beyaz-ı sahih, fitilleri sarı, yaprakları müsavi ve hançeri, endamı nezaket üzredir (Defter-i lâlezar-ı İstanbul, s. 27).*

[Sonu var]